

БИБЛИЯТА

Н. Ц. Кочев

Думата БИБЛИЯ (τά βιβλία) е гръцка и означава книги. Изхождайки от съдържанието, което самите библейски автори дават на написаните от тях книги, Библията означава още "Книга на книгите" (Даниил, 9, 2), "Света книга" (II Макавейска, 8, 23), или "Свети книги" (I Макавейска, 12, 9), "Книга на книгите" (Иис. Навин, 1, 8), "Писание" (Матей, 21, 42 и др.), "Писания" (Деяния апостолски, 1, 16 и др.), "Светли писания" (Римляни, 1, 2).

Библията се състои от две части или от два корпуса книги: Стар и Нов завет. Книгите, появили се до Рождество Христово и предсказващи Неговото идване или разкриващи общо Божието домостроителство към човека, се наричат Стар Завет. Книгите пък, които се появяват след идването на Христа и говорят за Неговата дейност и за Църквата, са Новият Завет.

Самите понятия "Завет", "Стар" и "Нов" Завет са също библейски. За "Завет" се говори в кн. Изход гл. 24 ст. 7. За двата Завета — Стария и Новия — говори апостол Павел в Посланието си до галатяни гл. 4 ст. 24. Само за Стар Завет говори същият апостол във второто послание до коринтяни гл. 3 ст. 14. За "Нов Завет" се споменава не само в Новозаветните книги Матей, 26, 28; Лука, 22, 20; Послание до евреите, 8, 8; 9, 15; 12, 24; Второ коринтяни, 3, 6, но за "Нов Завет" говори и пророк Йеремиа гл. 31 ст. 31. Или както става ясно, думата "Завет", която разкрива отношението на Бога към човека, е библейска и означава "договор", "съюз" (Битие, 6, 8), "обещание" (Левит, 26, 42).

Броят на книгите, влизащи в корпуса на Библията — Стар и Нов Завет не е еднакъв при основните християнски изповедания — Православие, Римокатолицизъм и Протестантство. Това "разминаване" е фиктивно и то се основава на обстоятелството, че едни от книгите липсват в еврейския корпус, защото са написани на гръцки език, а такива са трите книги на Макавейците, други пък не съдържат верски положения, а имат, предимно нравствена или историческа насоченост, като например споменатите Макавейски книги, Премъдрост Соломонова и др. и на трето място някои от книгите в еврейския текст са една, а в гръцкия или в по-късни корпуси са разделени на две, например Молитвата на Манасий, на Азарий и пр. И на последно място, в едни корпуси текстовете, които имат изцяло апокрифен характер, са приети поради нравствено-поучителния им характер, а в други корпуси те изобщо са отхвърлени. И такава "приемане" или "отхвърляне" няма отношение към Православие, Римокатолицизъм или Протестантство. В някои отношения то е свързано с "националния" библейски корпус или действията на издателите. Това разми-

наване между трите християнски изповедания се отнася само за книгите на Стария Завет и то до онези, които имат подчертано исторически или нравствено-поучителен характер. Тези книги в някои издания са 11, а при други — повече. В православната Библия книги с неканонически или с нравствено-поучителен и исторически характер се смятат текстовете "Товит", "Иудит", "Премъдрост Соломонова", "Премъдрост на Исус син Сирах", "Послание на Иеремиа", "Книга на пророк Варух", "Втора и трета книга на Ездра", "Първа, втора и трета книга Макавейски". Според някои римокатолически и протестантски издания на Библията тези книги се смятат за апокрифи, като към тях добавят и "История на Сузана и Даниил", "Молитвата на Азарий", "Молитвата на Манасий", "От дракона към Вавилон", "От Бел към Вавилон" и др. Няма обаче никакво разминаване по отношение на онези Старозаветни 39 книги, които съдържат основни представи за Бога и пророчества за Исуса Христа. Тази е причината в едни корпуси книгите на Стария Завет да са 39, а в други, както е в българското православно издание на Библията — 50, а в някои римокатолически и протестантски издания — и повече.

Новозаветните книги, влезли в корпуса на Библията и при трите основни християнски изповедания — Православие, Римокатолицизъм и Протестантство, са 27. Каноничността на четирите евангелия, от Матей, от Марко, от Лука и от Йоан, както и останалите Новозаветни книги, посланията на св. ап. Павел, сборните послания на ап. Петър, Йоан, Яков и Иуда, както и историческата книга Деяния апостолски и Откровението на св. Йоан Богослов е засвидетелствувана през II в. от епископа на Лугудун "Лион" Иринеи в съчинението му "Против ересите" и в Канона на Муратори, също от II в. Известно съмнение има и то поради отсъствието им в Канона на Муратори по отношение посланието на ап. Павел до евреите, Второто послание на ап. Петър, посланието на Яков и трите послания на ап. Йоан. Тези съмнения отпадат след решенията на поместния събор в Лаодикия през 363 г., а така също и по отношение на "Откровение"-то на ап. Йоан Богослов след писмото на св. Атанасий Александрийски от 367 г. Така утвърденият от известни и авторитетни църковни автори поименен списък на Новозаветните книги бива приет от Картагенския поместен събор, проведен през 419 г. В някои протестантски издания на Библията продължава да се поставя под съмнение каноничността на посланието до евреите, което не се споделя от всички изследователи на Новозаветния библейски канон.

ЕЗИКЪТ НА БИБЛИЯТА. Докато книгите на Новия Завет, каноническите и останалите извън библейския корпус апокрифи са написани на гръцки език, с изключение на Евангелието от Матей, за което Евсевий, епископ Кесарийски, основавайки се на съобщението на епископа на Иерапол Паний — II в. казва, че е написано на еврейски език, т. е. на разговорния арамейски и след това преведено на гръцки, то книгите на Старозаветния библейски корпус са писани на еврейски език и само някои на арамейски. Превеждането на тези книги на гръцки език се извършва през III в. пр. Р. Хр. Според писмото на Псевдо-Аристей до Птолемей II Филадельф (285 — 247 г. пр. Р. Хр.), чието

съдържание обаче се потвърждава от други извори, група учени авреи на брой 72, откъдето и преводът е известен с латинското си наименование СЕПТУАГИНТА, т. е. на 70-те, превеждат в Александрия основната част на еврейската Библия Петокнижието — книгите на Мойсей (Битие, Изход, Левит, Числа и Второзаконие) на гръцки език. След това на гръцки език са преведени и останалите библейски книги — на пророците, псалмите и пр. Според писмото на Псевдо-Аристей преводът на Петокнижието на гръцки език бил признат от еврейската община в Александрия, а по-късните еврейски автори Филон Александрийски и Йосиф Флавий си служат повече с него, отколкото с оригиналния еврейски текст.

Превеждането на еврейския свещен библейски текст на гръцки език се налагало поради факта, че евреите в диаспора почти не знаели еврейски език. Те боравели с гръцки език. Християните приемат еврейския библейски текст в гръцката му езикова форма не само поради това, че те говорели предимно на гръцки език, а главно затова, че разбирали, че това е текстът на Божието домостроителство за спасението на човеците. И още, както ще заяви по-късно блажени Августин епископ Ипонски, че "Новият Завет е скрит в Стария, Старият Завет се разкрива чрез Новия".

Преводи на Старозаветния библейски текст на гръцки език се правят до IV в. сл. Р. Хр. и дори по-късно. През първата трета на II в. сл. Хр. еврейският текст получава ударение, което е резултат от ревизия и подобрене на граматическия строеж на езика. В основата на тази тежка работа стои ученият Акиба. Като следствие от тази дейност върху еврейския текст се стига и до изготвянето на нов превод на гръцки език. Негов автор става ученикът на Акиба на име Акила. Преводът на Акила не бил по-добър от извършения от 70-те, поради което в много отношения останал неразбран.

През II в. сл. Христа се появяват и други преводи на гръцки език на еврейския библейски текст. Техни автори били учените Теодотион и Симах. Докато преводът на Теодотион е по-скоро корекция на по-късните преводи спрямо първия, т. е. този на 70-те, Симах прави съвършено нов превод на Старозаветните библейски книги на гръцки език, характерен с партиципиалните си конструкции. Следващият превод е този на Ориген. Неговата хекзапла съдържа паралелен текст — еврейски език с гръцка транскрипция и още четири други превода. А в края на III и началото на IV в. се появява и преводът на Старозаветния библейски текст от еврейски на гръцки на презвитер Лукиан. Още през II в. обаче се появява превод на еврейския библейски текст и на сирийски. През II или през III в. се прави преводът саид в Горен Египет.

Четвъртият век обаче е началото на мащабна преводаческа дейност на целия библейски канон — Стар и Нов Завет на редица езици. През IV в. се появява старият латински превод, наречен "Итала" и последвалият го Вулгата, направен от бл. Йероним. Следват преводите на арабски, на населението в Долен Египет или т. нар. боирски (от араб. bohr = море) и др. На готски език Библията — Стар и Нов Завет е преведена от епископ Улфила между 350 и 376 г. Сравнително по същото време Библията се появява и на арменски

език. Преводът е направен от арменския патриарх Исак I и от откривателя на арменската азбука епископ Месроп.

През Средните векове Библията е преведена и на редица други езици, а след засилване на мисионерските пътувания преводи на Библията се появяват и на различни племенни езици. Днес няма говорим език, на който Библията да не е преведена. Тя е най-разпространената и най-четената книга в света.

За по-голяма прегледност при ползуването на книгите на Библията през XIII в. ученият представител на Римокатолическата църква кардинал Хюго разделя текста на глави. Стиховете при отделните глави на книгите на Библията от Стария Завет се появяват около средата на XV в., а на Новия Завет — към средата на XVI в. Около средата на XVI в. се извършва ново разделяне на Старозаветните библейски книги на стихове, което обаче не при всички случаи е сполучливо.

Текстът на библейските книги от неговата поява — приблизително от XVI в. пр. Р. Хр. до края на I в. сл. Р. Хр. до днес е предмет на непрекъснати проучвания. Интересът към него на учени от различни специалности нарасна след откриването на Кумранските ръкописи през 1947 г., на евангелските текстове в Хенобоксион в Горен Египет и др. Новооткритите текстове, които макар в повечето случаи да са апокрифи, по безспорен начин доказват верността на писмените свидетелства на каноническия библейски текст, както и верността на съдържанието на този текст.

Библията е надживяла времето, защото като съдържание не принадлежи на миналото; тя принадлежи на настоящето и на бъдещето. Тук са корените на неотразимото ѝ влияние върху културата на човечеството отчитайки както оформилата се духовна обособеност, така и единството на човешкия род. Не другаде, а в Библията откриваме най-съвършения разказ за творението, завещан на поколенията от древността. В тази книга човекът намира най-кратката и в същото време най-съвършената молитва "Отче Наш"; в тази книга се намира най-съвършеният и в същото време най-краткият морален кодекс — Десетте Божии заповеди и Христовата проповед на планината, Христовият закон за любовта, доразвит от апостола на езичниците св. Павел в 13 гл. на Първото му послание до коринтяните. В тази книга човекът открива най-съвършената дефиниция на това що е вяра и може би най-сетне надежда и опора да живее, да твори, да вижда величието си като образ и подобие на своя Творец, Който го подтиква към съвършенство; да разбира, че той, човекът, е повече от необозримия всемир, който му нашепва думите на псалмопевица и цар Давид "Колко са велики делата ти, Господи, всичко си направил премъдро" (Псалм 103, 24) и да вижда, че "Небесата проповядват славата на Бога и за делата на ръцете му възвестява твърдата" (Псалм 18, 2).